

A TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY VÍVMÁNYAIVAL KAPCSOLATOS TUDOMÁNYOS VITA ÚJABB FEJLEMÉNYEI

RIXER ÁDÁM
egyetemi tanár (KRE ÁJK)

1. A tanulmány céljai

A *vívmány-teszt* című könyv¹ kéziratának lezárása (2017. október 15.) és az elektronikus változat közzététele (2018 márciusa) óta eltelt időszak jogalkotási, jogalkalmazási fejleményei, a témához kapcsolódó tudományos munkák megjelenése, a kifejezetten a könyvre vonatkozóan keletkezett szakirodalmi megállapítások, valamint a szerző önreflexiójának szükségessége együtt eredményezték e tanulmányt. Az újabb fejlemények értékelése természetesen úgy a legcélszerűbb, ha a kifejtést A vívmány-teszt létrejöttének okaival és a mű főbb megállapításaival kezdjük.

2. A vívmány-teszt létrejöttének okai és a mű főbb megállapításai

Magyarország Alaptörvénye révén a történeti alkotmány, illetve annak vívmányai a jogalkalmazó számára is értelmezendő tételes jogi intézményekké váltak. A 2012 óta eltelt időszak azonban inkább csak a témakörrel kapcsolatos kérdések számát növelte, az Alkotmánybíróság határozatai is egy igen bizonytalan gyakorlatot mutatnak. A *vívmány-teszt* egyrészt azokat a szempontokat kívánta meghatározni, amelyek segítségével egy korábbi jogintézményről eldönthető, hogy az a történeti alkotmány vívmánya-e, másrészt felvázolt egy lehetséges protokollt, amely révén ezek a vívmányok egy egyedi jogalkalmazói döntés megalapozásában is szerepet játszhatnak. A mű további újdonsága volt, hogy az a vívmányokhoz való viszony tekintetében négy különböző alkotmánybírói szerepfelfogást is azonosított, megkülönböztetve a *távolságtartó*, éltanuló, újíto és *vívmány-központú* attitűdöket.

A könyv problémafelvetése és -kezelése alapvetően eltér más, hasonló munkák megközelítéseitől: nem érveket keres az alkalmazás szükségessége (a vívmányokkal kapcsolatos jogalkalmazói attitűd változásának indokoltsága) vagy éppenséggel lehetetlensége mellett, hanem ezeket mellőzve azt a kérdést fogalmazza meg elsőként, hogy léteznek-e, detektálhatók-e olyan új

1 RIXER Ádám: *A vívmány-teszt*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.

társadalmi-jogi szükségletek, amelyekre a vívmányok vagy éppen más, erősen határozatlan tartalmú és fokozatosan intézményesülő fogalmak (kereszténység, identitás stb.) lehetnek a részbeni válaszok?

3. A vívmányokkal kapcsolatos vita újabb fejleményei a hazai szakirodalomban

Egy sajátos kettősség figyelhető meg a vizsgált körben: *miközben* a szűken vett, a történeti alkotmány mibenlétével és annak vívmányaival kapcsolatos vita mintha alábbhagyott volna, ezzel egyidejűleg a kérdéskör tágabb kontextusát képező kérdések – így a legtágabban felfogott szuverenitás problematikája, az identitás-kérdés, illetve a keresztény kultúra lehetséges jelentéstartományainak vagy éppen a kultúrák egymásra hatásának kérdései – nem csupán a jogtudomány érdeklődésének kerültek homlokterébe, hanem egyidejűleg a tematizált közbeszéd és valamennyi társadalomtudományi diszciplína is középponti témaként kezdte el kezelni, értelmezni ezeket. Feltétlenül üdvözlendő, hogy nem csak a jogtudomány figyelme irányult az elmúlt időszakban például az identitás-kérdés felé, s ez a tény a szűken vett közjogi, alkotmányjogi tárgyú viták érvanyagát, látókörét is érdemben bővíti.

A hetedik Alaptörvény-módosítás nyomán már megjelent néhány friss szakirodalmi kísérlet is, melyek közül Schanda munkája feltétlenül említést érdemel.² A szerző az (R) cikk új (4) bekezdését [„Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének alapvető kötelessége”] górcső alá véve rögzíti, hogy „Az Alaptörvény nem a keresztény vallás, és nem is általában a keresztény kultúra mellett kötelezi el a magyar államot, hanem kifejezetten Magyarország kultúrájának, mint keresztény kultúrának a védelemét rendeli el. Az alkotmányozói cél kétségtől az volt, erőteljesebb hangsúlyt és védelmet adjon az ország kulturális identitásának, azaz többletet a Nemzeti hitvallásban felhívott keresztény örökséghez képest”.³ Ehhez hozzáteszi azt is, hogy „Az Alaptörvény nem intézményesít államvallást, értékelkötelezettségét az állam vallási, világnézeti semlegességét fenntartva teszi hangsúlyosabbá. Az Alaptörvény hetedik módosítása ebben a tekintetben hoz változást, a keresztény kultúra (de továbbra sem a keresztény hit vagy vallás) védelmének kötelezettségével”.⁴ Később úgy pontosítja álláspontját, hogy kifejti, miszerint Magyarország keresztény kultúrájának

2 SCHANDA Balázs: Magyarország keresztény kultúrájáról. *Pázmány Law Working Papers*, 2018/8, 1-4.

3 Uo. 1.

4 SCHANDA i. m. 2.

védelve nem egy keresztény kultúra létrehozatalának parancsát jelenti, hanem inkább a meglévő, adott – keresztény gyökerű – kultúra védelmének kötelezettségét –, különös tekintettel arra a tényre is, hogy feltételezése szerint a 'keresztény kultúra' ezen tág fogalma alá sorolandó számos olyan intézmény is, amellyel kapcsolatban jól látható, hogy „a keresztény eszmény és a társadalmi gyakorlat között szakadék tátong”.⁵

A Schanda Balázs által leírtakkal könnyű azonosulni; csupán egy ponton látom „sérülékenynek” a kifejtett álláspontot, a logika szerintem egy helyen „üthető át”: amikor nagy jelentőségű gyakorlati kérdésekre kell majd jogalkalmazói választ adni (pl. szemet hunyhatnak-e a magyar hatóságok is egyes nyugat-európai államok példájához hasonlóan, a gyermekházasságok muszlimok körében létező gyakorlata felett?), *elvileg lehetséges egy olyan fordulat*, hogy a válaszadó (értsd: jogalkalmazó) nem elégszik meg azzal, hogy döntésében rögzíti, hogy az ütköző – s részben vallási hátterű, alapú – értékek stb. közül csupán az egyik illeszkedik a keresztény hagyományhoz, illetve az attól részben függetlenül kialakult általános (jogban is rögzített) értékrendhez, hanem – s ez lehet az újdonság – egyúttal érvei között szerepelteti majd a szorosabban vett keresztény (vallási) hagyomány példáját (mint egyfajta kulturális tény), sőt, kifejezetten a keresztény teológia egyes érveit is. A hetedik módosítás legalábbis utat nyit ennek a *lehetőségnek* is, s a legnagyobb változás éppen az lehet, hogy ez az elmozdulás, hangsúlyváltás – ismét a fenti kifejezést használva – „átüti” a jogalkalmazó önreferenciális páncélját, amely mindeddig kizárta tette, hogy a jogi természetű döntést ne csak már korábban jogi természetűvé transzformálódott érvek támasszák alá. Már a vívmányok felbukkanása, majd pedig a kibontakozó identitás-vita általam képviselt iránya is – legalább részben – arról szól(t), hogy hogyan tudjuk a történeti, morális és egyéb érvek új helyét konstruktív módon megtalálni a hatályos jognál erőteljesebb alátámasztásra (mögöttes érvekre) áhító közpolitikai, közjogi térben.⁶

Már A vívmány-tesztben kifejtésre került, hogy a vívmányok lehetséges helyével, „megjelenésével”, illetve „újraalkotásával” kapcsolatos kérdéskörtől elválaszthatatlan a morális elvek jogba történő behatolásának újabb szükséglete. E tárgyban volt rendkívül inspiráló, s szűkebb témám vonatkozásában is gon-

5 SCHANDA i. m. 3.

6 Ennek a vitának egyik leágazása lehet az a megközelítés is, amely a történeti alkotmány tekintetében is éppenséggel annak egyes szabadságjogokat korlátozó voltát hangsúlyozza. Ehhez lásd pl. BALÁS Károly: Történelmi alkotmány és szabadságjogok. *Katholikus Szemle*, 1936, 50 (3), 196-198.

dolgotok ébresztő SZONTAGH Pál Iván: *A keresztyén pedagógusokkal szemben támasztott minőségi és etikai elvárások, valamint azok kodifikációs problémái* c. doktori értekezése (Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018), illetve Birher Nándor által írt két tanulmány (*A közigazgatási jogvédelemben használt, erkölcs témaköréhez tartozó kulcsszavak és kapcsolataik feltárása és elemzése*, illetve *A közigazgatási jogban megjelenő, érték fogalomhoz kapcsolódó, szövegváltozás és joggyakorlat változás* c. tanulmányok – mindkettő megjelenés alatt), melyek a 'természetjogiasulási' tendenciákkal, illetve új típusú identitás-képzéssel (identitás-helyreállítással) kapcsolatos elemzésekhez szolgálnak hasznos adalékokat.

Az elmúlt időszakban a *történeti alkotmánnyal* kapcsolatos diszkurzus további – az állam- és jogtudományokkal legalább érintkező – szakirodalmait tártam és dolgoztam fel, leginkább abból a két nézőpontból közeledve az egyes tanulmányokhoz, felvetésekhez, hogy *egyrészt* mely szempontok lesznek segítségünkre a vívmányok azonosításában, *másrészt* ezeknek milyen szerep juthat a mai jogalkalmazói gyakorlatban. Azt tapasztaltam, hogy a történeti alkotmány tárgykörében született, tipikusan multidiszciplináris munkák – ha érintőlegesen el is jutnak ezekhez a kérdésekhez – legfeljebb a meglévő bizonytalanságokra utalnak, s nem foglalnak állást.⁷

Szintén nyomon követtem az *identitás-vita újabb fejleményeit* és – ezzel párhuzamosan - törekedtem korábbi irodalmának feltárására is⁸.

Az identitás-témát jogi szempontból elemző munkákban jól láthatóan továbbra is az EUSz 4. cikk (2) bekezdésének lehetséges értelmezései, az AB identitás-határozata, a különféle szereplők közötti alkotmányos párbeszéd fejleményei és lehetőségei, s értelemszerűen a nemzeti és alkotmányos identitás fogalmainak meghatározásai, valamint a migráció – a terjedelmi korlátok

7 Pl. GERGELY András: Magyar királyi átmenetiségektől az alaptörvényig. Új Magyar Szó (*Oradea*), 2018/13, 1-7; BERKES Lilla – FEKETE Balázs: Nemzeti Hitvallás: csupán díszítő szavak? *Közjogi Szemle*, 2017/1, 15-25; illetve BATHÓ Gábor: A magyar történeti alkotmány érvényessége és hatályossága. *Kommunikáció Média Gazdaság*, 2017, 14 (2), 1-8. HÖRCHER, Ferenc: *Is the Historical Constitution of Hungary Still a Living Tradition? A Proposal for Reinterpretation*. In: *The Concept of Constitution in the History of Political Thought*. Berlin-Boston, De Gruyter Verlag, 2017, 89-110. A nemzetközi szakirodalomban csupán most bukkantam rá a következő remekműre: ALLISON, J. W. F.: *The English Historical Constitution. Continuity, Change and European Effects*. New York, Cambridge University Press, 2007.

8 Pl. ZAKOTA Zoltán: Az európai identitás dimenziói és határai. *Kellék*, 2010, 42. sz., 53-66; KASSAI Beáta: A politikai identitásról általánosságban. *Kellék*, 2010, 42. sz., 67-81.

miatt itt külön nem elemzett – különféle aspektusai uralják.⁹ Mindeközben azonban az az új tendencia is érzékelhető, hogy a jogi elemzések is egyre tudatosabban szakadnak el az említett 4. § (2) bekezdésének elemzésétől, folyamatosan bővítve az értelmezési kereteket.

A történettudomány¹⁰ vagy éppen a közgazdaságtan¹¹ is minden korábbinál intenzívebben fordul az identitás kérdéséhez – hazánkban is. Az identitás és a szuverenitás témái és újszerű kapcsolódási formái a hadtudomány számára is élő kérdések¹², valamint a szociológia, illetve a szociálpszichológia is megújult lendülettel fordul a témához,¹³ ahogyan a statisztika, illetve demográfia is. Az identitás-vita legújabb hazai vonatkozásainak tudományos leírási kísérletei között – az utóbb említett körből – igazi unikum Hegedűs és Lados munkája.¹⁴

-
- 9 PI. KÉRI Veronika – POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: Az Alkotmánybíróság határozata az Alaptörvény E) cikkének értelmezéséről: az alapjogi fenntartás, a szuverenitásvédelem és az alkotmányos identitás dilemmái. *Jogesetek magyarázata: JeMa*, 2017, 8 (1-2), 5-15; RAFFAI Katalin: A névjogi szabályozás, mint a nemzeti identitás szerves része: az Európai Unió Bíróságának döntése a Bogendorff-ügyben. *Családi Jog*, 2018, 16 (1), 41-45; SCHANDA Balázs: *Alkotmányos értékek – alkotmányos identitás: Néhány szempont az Alaptörvény értelmezéséhez*. In: CHRONOWSKI Nóra - POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán - SMUK Péter - SZABÓ Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek: Liber Amicorum István Kukuréli*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2017. 89-97; SCHANDA Balázs: *Szent István emlékezete: Szent István és a történeti alkotmány jelentősége*. In: VÍZKELETY Mariann (főszerkesztő) – CSORBA Katalin – FAZEKASNÉ VARGA Viktória – GELLÉN Márton – JUHÁSZ Hajnalka – PÁLYI Mária Márta (szerk.): *5 éves az Alaptörvény: Válogatás az ünnepi konferenciasorozat beszédeiből*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017, 151-159.
- 10 GERGELY András: *19. századi magyar történelem 1790-1918*. Budapest, OSIRIS, 2003. Írások, amelyek segítenek a vizsgált intézmény mai helyének ('helyi értékének') beazonosításában – akár korábbiak is [pl. BALÁS i. m.; NAGY Károly Zsolt: Emlékezet, örökség, identitás. *Sárospataki Füzetek*, 2017, 21 (1), 13-21; HUSZTI Ernő: A magyar modell történeti, jelenkori és nemzetközi dimenzióban. *Polgári Szemle*, 2017, 13 (4-6), 124-133; BÁRÁNY Balázs: Történeti emlékezet nálunk és más nemzeteknél. *Metszetek*, 2017, 6 (1), 126-130].
- 11 Közgazdasági összefüggésben: KENGYEL Ákos: Az Európai Unió jövője – célok, identitás és kommunikáció. A római szerződés aláírásának 60. évfordulójára rendezett Jean Monnet-konferencia. *Közgazdasági Szemle*, 2017, 64 (6), 661-667; illetve NAGY Csongor István: Nemzeti szuverenitás és regionális gazdasági integráció a 21. században. *Magyar Tudomány*, 2018, 179 (3), 394-404.
- 12 A legfrissebb irodalomban lásd pl. FARKAS Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegyezést követő polgári evolúciója*. Ph.D. értekezés. Győr, SZIE ÁJ DI, 2018.
- 13 CSEPELI György: A meghasadt identitás. *Mozgó Világ*, 2018, 44 (1), 39-49.
- 14 HEGEDŰS, Gábor – LADOS, Gábor: A visszavándorlás és az identitásváltozás kapcsolatának vizsgálata a hazatérő magyarok példáján. [The Analysis of Connection Between Return Migration and Identity Change in the Case of Hungarian Repatriates] *Területi Statisztika*, 2017, 57 (5), 512-536.

A témakörhöz is kapcsolódóan a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című kiemelt projekt keretében, a „Digitalizációtól a személyességig” című alprojektet bonyolító Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely vezetőjeként, megszerveztem *A magyarság migrációs jelenségei* c. nemzetközi workshopot, 2018. június 15-én. Nyitóelőadásom címe a következő volt: *A magyarság migrációs jelenségei a tudományban és a művészetben*.

Túl az identitás-kérdésen, szintén *A vívmány-teszt*ben felvetett témák tágabb szakirodalmi vonulata az újabb alkotmányértelmezési módszereket bemutató írások köre, melyek vagy közvetlenül vagy közvetve számos módon járulnak hozzá (biztosítanak érveket) a történeti alkotmány fényében történő értelmezés módszerének vitájához is.¹⁵

Szintén továbbgondolhatónak – és számos vonatkozásban bővíthetőnek – látom az alkotmánybírói szerepfelfogások besorolását lehetővé tevő tipológiámat.¹⁶

4. Visszajelzések

Csupán *A vívmány-teszt* c. munkám elkészülte után bukkantam rá Milánkovichs András 2013-as prezentációjára, amely maga is a *Vívmány-teszt* elnevezést viseli.¹⁷ A prezentáció (elektronikus előadás-vázlat), mint műfaj, éppen szikársága miatt nem képes arra, hogy önmagában minden kérdésünkre választ adjon, ám a közzétett anyagból is jól érzékelhető, hogy számos vizsgálati szempont („szűrő”), amelyet magam is szükségesnek láttam megjeleníteni munkámban, ebben is helyet kapott. Így a vívmányként elfogadható normák

15 E körben lásd pl. CSERVÁK Csaba: A jogértelmezés és az alkotmányértelmezés egyes módszerei. *Forum: Acta Juridica et Politica*, 2018, 6 (2), 55-74; SCHANDA Balázs: *Globalizáció és nemzeti identitás*. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs (szerk.): *Összehasonlító módszer az alkotmányjogban*. Budapest, Pázmány Press, 2017, 31-44. (A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának könyvei. Tanulmányok; 39.). Az Alkotmányértelmezési módszerek körében inspiráló írás továbbá: TAMÁS Csaba Gergely: Alkotmánymódosítás a parlament mellőzésével? Az alkotmányértelmezés dilemmái Japánban. *Parlament Szemle*, 2017/1, 125-134.

16 Jó kiindulópont lehet pl. KILÉNYI Géza: Néhány gondolat az alkotmánybírói függetlenség-ről szóló tanulmányhoz. *Közjogi Szemle*, 2010, 3 (4), 13-18. A kérdéskör egyébként más irányból is vizsgálat tárgyává vált: a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Alkotmányjogi Tanszékén folyó OTKA-kutatás az Alkotmánybíróság 2005 és 2017 közötti gyakorlatának empirikus vizsgálatára is alapozva foglalkozik – egyebek mellett – a bírói profilalkotás módszertani megalapozásával (Fazekas Flóra, Gyórfi Tamás).

17 MILÁNKOVICH András: *Vívmány-teszt*. Előadás-vázlat, 2013. március 25. <https://prezi.com/cf6s7wltuvm/vivmany-teszt/?webgl=0> (2018. 08. 24.)

esetében nála is jelentőséggel bír a „keletkezés ideje”, az Alaptörvénnyel való összekapcsolhatóság feltételeként a megfelelő szabályozási tárgy, a (polgári) jogegyenlőség megléte (megfogalmazásában: a „nem diszkriminatív” szabályozási tartalom), a nyelvi dimenziókon túlmutató érthetőség, hozzáférhetőség követelménye („kiszámíthatóság”) vagy éppen a jogforrás típusa.

A konkrétan *A vívmány-tesztre* vonatkozó – s már megjelent¹⁸ – szakirodalmi reakciók között kell említenünk Szabó Zsolt írását,¹⁹ amely részletesen be is mutatja a munkát: „Rixer Ádám friss tanulmányában (...) példamutató alaposággal veszi górcső alá a történeti alkotmány vívmányaival és az alkotmányos identitással kapcsolatos legújabb szakirodalmi álláspontokat és alkotmánybíróvási döntéseket. A mű egyben remekül összefoglalja az R cikk (3) bekezdésével kapcsolatos eddigi szakirodalmat, emellett kísérletet és javaslatot tesz egy „vívmány-teszt” megalkotására. A szerző álláspontom szerint azonban ennél egyrészt kevesebbet, másrészt többet is tesz: a teszt kialakításánál szükségképpen csak az alapvonalak felvázolásáig jut (bár kétségtől az a leginnovatívabb, legkreatívabb rész), ugyanakkor számos alapkérdést tesz fel, elméleti és gyakorlati problémát mutat be és old meg. Az írás alapkérdése, hogy léteznek a történelmi alkotmány vívmányai, esetleg mai fogalmainkkal kell meg- vagy újrakonstruálni őket?”²⁰ Kifejti továbbá, hogy „A vívmány teszt alkalmas lehet arra, hogy a múltban mégis találkozzanak azok a párhuzamosok, amelyek ma nem érintkeznek egymással a szemben álló oldalakon. Egy ilyen teszt immanens eleme lehetne, hogy valóban közös-e a vívmány, a közösség minden tagja azonosulni tud-e vele. Ennyiben talán továbbgondolható Rixer felvetése – bár e gondolattal már a jogon kívüli szürke zónában mozgunk, ami egy jogi tesztnél nem helyénvaló. A közös kiindulópont még virtuális, kérdés, hogy válóssá lehet-e tenni az aktuálpolitikai csatározásokon túl”.²¹ Összefoglaló megállapítása szerint pedig „Rixer Ádám írása nyilvánvalóan átment a kreativitás tesztjén: legnagyobb vívmánya, hogy mer kísérletezni, szokatlant, újat mondani a rendelkezésre álló szó- és gondolatkészlet felhasználásával”.²²

18 Több megjelenés alatt álló munka is ismert, így például Tóth J. Zoltán *Recenzió Rixer Ádám A vívmány-teszt című munkájáról* címmel írott dolgozata a Jogtudományi Közlekedésben jelenik majd meg, várhatóan 2018 év végén.

19 SZABÓ Zsolt: *Vívmány nem „volt”, hanem „lesz”*. Reflexiók Rixer Ádám írására. *Glossa Iuridica*, 2017, 4 (3-4), 312-318.

20 Uo. 312.

21 SZABÓ Zs. i. m. 313.

22 SZABÓ Zs. i. m. 318.

Cservák Csaba egyik legújabb tanulmányában²³ részletesen ismerteti, illetve átveszi a történeti alkotmány vívmányaival kapcsolatos eddigi alkotmánybíróági gyakorlatról a könyvben kifejtetteket, illetve nagy terjedelemben hivatkozza a műben rögzített – a vívmány-jelleg megállapíthatóságát elősegítő – kritériumrendszert is.²⁴

Varga Zs. András újabb könyvében²⁵ említi a művet, az identitás-kérdésre összpontosítva: „Rixer Ádám hosszú tanulmányban értékelte az új doktrínához vezető utat és következményeit. [...] Az elkövetkező években nyilván hosszasan viták várhatók ebben a tárgyban, és nem ismert még az sem, hogy konkrét helyzetben az Alkotmánybíróóság hogyan fogja használni a doktrínát.”

5. Jogalkotási fejlemények

Az időközben, 2018 júniusában elfogadott hetedik Alaptörvény-módosítás²⁶ több ponton is érdemben érintett egyes, a könyvben részletesen kifejtett, illetve elemzett témákat (intézményeket), így különösen a történeti alkotmány, illetve az identitás kérdésköreit. A legfontosabbakat említve: a Nemzeti hitvallás szövegrésze – „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét” – a következő szövegrésszel egészült ki: „Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége”,²⁷ illetve az R) cikk is egy (4) bekezdéssel egészült ki, amely szerint „Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége”.²⁸ Szintén nagy jelentőségű – s már a korábbi, 2016-os módosítási kísérletek szövegében is szereplő – változtatás az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezést léptette: „Magyarország az Európai Unióban tagállamként való részvétele érdekében nemzetközi szerződés alapján – az alapító szerződések-ből fakadó jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges

23 CSERVÁK i. m. 66.

24 Uo. 67.

25 VARGA Zs András: *A közigazgatás és a közigazgatási jog alkotmányos alapjai*. Budapest, Dialóg Campus, 2018. (A magyar közigazgatás és közigazgatási jog általános tanai; I.) 92. oldalon a 264. lábjegyzetben.

26 Magyarország Alaptörvényének hetedik módosítása. Magyar Közlöny, 2018. évi 97. szám, 2018. június 28. 4714-4716.

27 1. cikk.

28 3. cikk.

mértékig – az Alaptörvényből eredő egyes hatásköreit a többi tagállammal közösen, az Európai Unió intézményei útján gyakorolhatja. Az e bekezdés szerinti hatáskörgyakorlásnak összhangban kell állnia az Alaptörvényben foglalt alapvető jogokkal és szabadságokkal, továbbá nem korlátozhatja Magyarország területi egységére, népességére, államformájára és állami berendezkedésére vonatkozó elidegeníthetetlen rendelkezési jogát”.²⁹ Említenünk kell továbbá az Alaptörvény XIV. cikkének új (1) bekezdését, amely egyebek mellett kimondja, hogy „Magyarországra idegen népesség nem telepíthető be (...)”.³⁰ A fenti új rendelkezésekhez logikailag jól kapcsolható jogalkotási termék továbbá az *egyes törvényeknek a jogellenes bevándorlás elleni intézkedésekkel kapcsolatos módosításáról* szóló 2018. évi VI. törvény is.

Miközben az új rendelkezésekkel kapcsolatos alkotmánybíróági gyakorlat még nem alakul(hat)ot ki, azt valószínűsíthetjük, hogy A vívmány-tesztben foglaltaknak megfelelően, a valamifajta vívmány-teszt vagy más, hasonló szűrőmechanizmus (pl. szuverenitás-teszt) kialakulását valószínűsítő álláspontot erősítheti minden olyan további jogalkotói törekvés is, „amely a történeti alkotmányt és annak vívmányait az alkotmányjogi dogmatika középpontja felé kívánja tolni”.³¹

6. Jogalkalmazási fejlemények

A történeti alkotmány egy adott vívmányával érdemben foglalkozó egyik legújabb alkotmánybíróági határozatban, a 34/2017. (XII. 11.) AB határozatban Szalay Péter különvéleménye jól alátámasztja A vívmány-tesztben korábban kifejtetteket is, amikor a konkrét döntésben megjelölt vívmányokkal kapcsolatos tendenciózus használatra utal, mikor is nehezményezi, hogy csak az 1848. évi XVIII. törvénycikk 14. §-át idézte az indokolás, a 11-12. §-okat pedig gyakorlatilag elhallgatta, miközben azokat is segítségül kellett volna hívni, sőt, azok lettek volna az ügy megítélése szempontjából igazán lényeges rendelkezések.³² Szalay felvetése egy konkrét példa a vívmányokkal történő

29 4. cikk.

30 5. cikk.

31 RIXER i. m. 112.

32 34/2017. (XII. 11.) AB határozat:

„[26] A 28/2014. (IX. 29.) AB határozat arra mutatott rá, hogy „[a] sajtó szabadsága, mint történeti alkotmányunk vívmánya a kezdettől fogva összekapcsolódott a jelenkor eseményeiről szóló szabad tájékoztatással, a társadalmi kérdéseknek a nyilvánosság elé tárásával” (Indokolás [14]). (...)”

[35] 2.4. Mindemellett a 28/2014. (IX. 29.) AB határozat arra is rámutatott, hogy „[t]örténeti alkotmányunk vívmányainak tiszteletben tartása, továbbá az a kötelezettség, amely szerint az Alaptörvény rendelkezéseit a történeti alkotmány vívmányaival összhangban kell értelmezni [R] cikk (3) bekezdés], szintén a sajtó szabadságának, a szabad tájékoztatásnak, a sajtó »demokratikus közvélemény« kialakításában betöltött szerepének a kiemelt védelmét indokolja. A sajtószabadság minden kétséget kizáróan történeti alkotmányunk vívmányai közé tartozik. Az 1848-as forradalom legelső lépése és egyszersmind fő követelése a sajtó szabaddá tétele, a sajtószabadság kivívása volt: a sajtószabadság volt minden más szabadság alapja. E nélkül az égetővé vált politikai és társadalmi kérdéseket, a nagy átalakulás kívánalmait nem lehetett megfogalmazni a nyilvánosság előtt. A március 15-én közzétett kiáltvány 12 pontja közül a legelső mondta ki: »Kívánjuk a’ sajtó szabadságát, *censura* eltörlését.« Csak ezt követte a felelős minisztérium, a törvény előtti egyenlőség, a köztelherviselés, a jobbagyfelszabadítás követelése és minden egyéb. Az előzetes cenzúra eltörlésével az áprilisi törvények egyike, az 1848. évi XVIII. törvénycikk, a sajtótörvény biztosította a sajtószabadságot. A sajtó szabadsága, mint történeti alkotmányunk vívmánya a kezdettől fogva összekapcsolódott a jelenkor eseményeiről szóló szabad tájékoztatással, a társadalmi kérdéseknek a nyilvánosság elé tárásával” (Indokolás [12]–[14]). (...)

Dr. Szalay Péter alkotmánybíró különvéleménye:

(...) A Kúria ezen jogértelmezése a polgári jogi személyiségvédelem azon szabályán alapul, amely szerint a jó hírnév sérelmét nemcsak az valósítja meg, aki a más személyére vonatkozó, őt sértő valótlan tényt maga állítja, hanem az is, aki a más személy által megfogalmazott ilyen tényt híreszteli, továbbadja [régi Ptk. 78. § (1)–(2) bekezdés, Ptk. 2:45. § (2) bekezdés]. Ez a jogértelmezés a többségi határozat szerint nincs összhangban azokkal az alkotmányossági követelményekkel, amelyek a sajtószabadság jogából fakadnak, mert a híresztelésre vonatkozó általános megfontolásokat és érveket a sajtó működéséhez kötődő speciális alkotmányjogi szempontok árnyalják. Ezeket vizsgálva a határozat – idézve az Alkotmánybíróság korábbi döntéseit, történeti alkotmányunk vívmányai közül az 1848. évi XVIII. törvénycikket – sajtótörvényt –, valamint az EJEB megállapításait – arra a konklúzióra jut, hogy a sajtó tudósíthat a valóság bizonyításának kötelezettsége nélkül a közéleti szereplők sajtótájékoztatójáról, bizonyos feltételek (a megfogalmazottak hű közlése, a forrás egyértelmű megjelölése, saját értékelés mellőzése, az állításokkal érintett személy álláspontjának megjelenítése) fennállása esetén.

[106] Kétségtelen, hogy az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdésére figyelemmel történeti alkotmányunk vívmánya különösen az 1848. évi márciusi forradalmi eseményektől a sajtó szabaddá tétele, a sajtószabadság kivívása. Ennek megerősítéseként a többségi indokolás idézte is az 1848. évi XVIII. törvénycikk – sajtótörvény – 14. §-át, amely rögzítette az Országgyűlés, a törvényhatóságok, törvényszékek, „törvény által alkotott egyéb testületek” iratainak, nyilvános üléseinek „hív szellemében és igazán” való közlési szabadságát.

[107] Ennek kapcsán is meg kívánom jegyezni, hogy – figyelemmel arra, hogy a jelen ügyben vizsgálendő közlés nem a jogalkotó vagy jogalkalmazó szervek részletesen szabályozott és többnyire kontradiktórius működése során elhangzottak tudósítása volt – a konkrét esethez inkább illeszkedett volna a sajtótörvény sajtóvétségekről szóló I. Fejezetének 11–12. §-ait felidézni. E §-ok fogsággal és pénzbírsággal rendelték bün-

jogalkalmazói 'visszaélésre',³³ ami legalább részben a megfelelő mélységű kifejtés, a jogtörténeti jellegű előzetes kutatás *hiányára* vezethető vissza. Megállapíthatjuk továbbá, hogy végső soron ez a fajta elnagyolt, véletlenszerű és a tényekkel ellentétes, elfogult „jogforrás-használat” továbbra is csupán a vívmány-jellegre vonatkozó szakmai közmegegyezés teljes hiánya miatt lehetséges. Jól példázza a bizonytalan gyakorlatot a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 35.Kpk.46.443/2016/4. számú végzése elleni alkotmányjogi panasz (ügyvédi hivatás gyakorlása) tárgyában hozott 3179/2018. (VI. 8.) AB határozat indokolása, amely két okból is tanulságos: egyrészt nincs tekintettel az Alaptörvényben rögzített 1944-es cezúrára a jogtörténeti előzmények vizsgálata körében; másrészt pedig összességében is valamifajta történeti (előzmények fényében történő) értelmezéssel közelít a vizsgált jogintézményekhez, miközben egyébként kísérletet sem tesz a vívmány-jelleg megállapítására.³⁴

teti azt, aki egyrészt köztisztviselőt vagy közmegebízásban eljárót a hivatalos tetteire vonatkozólag, másrészt valamely magánszemélyt „rágalmakkal illet”. Látható tehát, hogy történeti alkotmányunk vívmányait tekintve sem előzmények nélküli az a sajtóval szemben támasztott elvárás, hogy a jó hírnevet sértő valótlan tényeket ne híreszteljen – nem is említve ehelyütt azt az anekdotaként elhíresült, Deák Ferencnek tulajdonított mondást, amely szerint: „Ha tőlem függene, a sajtótörvénynek csak egy paragrafusára volna: hazudni nem szabad.”

33 RIXER i. m. 46.

34 „[54] Az Alkotmánybíróság áttekintette az ügyvédek megbízási korlátaira vonatkozó szabályozás kialakulását történeti szempontból is. [55] Annak ellenére, hogy az ügyvédség szervezett testületként már az ókori Rómában megjelent, és Magyarországon már 1217-ben említették a *procurator* fellépését, az 1471. évi XIV. tc. és a Hármaskönyv tekinthetők az első olyan jogforrásoknak, amelyek kifejezetten tartalmazták egyazon ügyben az ügyvédi és a bírói funkció szétválasztását. Abaúj megye 1634-ben kiadott *statutum* is tiltotta az egyidejűleg vállalt *assesori* és *prokatori* tisztséget. Ezt követően az ügyvédi rendtartásról szóló 1871-es tervezet azt is tiltotta volna, hogy az ügyvéd egyidejűleg mindkét felet képviselje még az egymástól teljesen független ügyekben is, majd az 1874. évi XXXIV. tc. az ügyvédi rendtartás tárgyában ezen kérdéskört szűkebb körben akként szabályozta, hogy az ügyvéd egyidejűleg nem képviselhet ellenérdekű ügyfeleket, ugyanazon vagy egymással lényegileg összefüggő ügyekben. Az 1937. évi IV. tc. az ügyvédi rendtartás tárgyában olyan szabályozást tartalmazott, miszerint „az ügyvéd nem folytathat olyan foglalkozást, amelynek folytatásától jogszabály eltiltja, vagy amely az ügyfelek hivatásszerű, lelkiismeretes képviselőjében állandóan vagy tartósan gátolja, nem folytathat továbbá olyan foglalkozást sem, amely a bizalomra méltatlanná teszi, vagy amely az ügyvédi tisztség tekintélyét sérti.” (66. §) A II. világháború utáni időkben az ügyvédi hivatás gyakorlásáról és az ügyvédek szervezetéről szóló 1958. évi 12. tvr. 25. §-a az összeférhetetlenséget aszerint szabályozta, hogy „az ügyvédi munkaközösség ugyanabban az ügyben ellenérdekű felek képviselőjét csak

Mindazonáltal, az egyes kérdések vizsgálata körében egy finom elmozdulás kontúrjai is kirajzolódnak: a jogtörténeti előzmények *elnagyolt, látszólag kötelességszerű* feltárásása egyre gyakrabban ott is sor kerül, ahol egyébként ez nem lenne feltétlenül indokolt,³⁵ ez is a történeti aspektusok növekvő szerepére utalhat.

Szerencsés módon az elmúlt időszakban születtek olyan AB döntések is, melyek a határozatok indokolásában, illetve különvéleményekben kifejezetten a vívmány-jellegre kérdezték rá – további adalékokkal szolgálva az azokkal kapcsolatos vitát. Így a 3243/2018. (VII. 11.) AB határozat a közigazgatási bíráskodásra, mint „alkotmányunk megkerülhetetlen vívmányára” hivatkozik;³⁶

akkor vállalhatja el, ha ez ellen az erről kellően tájékoztatott feleknek kifogásuk nincs. A tájékoztatás megtörténtét, valamint a felek hozzájáruló nyilatkozatát a tényvázlatba fel kell venni. Ha az ügyvédi munkaközösség ellenérdekű felek képviselőjét vállalta el, az az ügyvédi munkaközösségi tag (ügyvédjelölt), aki az egyik fél érdekében eljár, a másik fél képviselőjeként nem léphet fel.” Ezen szabályozást felváltó az ügyvédségről szóló 1983. évi 4. törvényerejű rendelet 7. §-a szerint „az ügyvéd annál a bíróságnál, ügyészségnél vagy hatóságnál, amelynél ügyvédi kamarai tagsága előtt bíró, ügyész vagy más érdemi ügyintéző volt, két éven át nem járhat el. Ez alól az igazságügyi miniszter felmentést adhat.”

- 35 Az Országgyűlés 2018. július 20-ai rendkívüli ülésnapján elfogadott, a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvénynek a vízkivételekkel összefüggő módosításáról szóló törvény (T/384. számú törvényjavaslat) tárgyában előterjesztett előzetes normakontrol (vízi létesítmény engedély nélküli létrehozása) tárgyában született 13/2018. (IX. 4.) AB határozat indokolása megjegyzi például, hogy már a vízjogról szóló 1885. évi XXIII. törvény cikk 14. §-a is korlátozta az új kutak létesítését – miközben maga is elismeri, hogy a korlátozás okai és módszerei eltérést mutatnak a legfrissebb fejlemények példaitól.
- 36 A közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény 13. § (3) bekezdés d) pontja elleni bírói kezdeményezés (bíróság illetékessége közigazgatási ügyben) 3243/2018. (VII. 11.) AB határozat [29] pontja alapján „Magyarországon a magyar királyi közigazgatási bíróságról szóló 1896. évi XXVI. törvény cikk hozta létre a modern magyar közigazgatási bíráskodást, mely jogforrás történeti alkotmányunk egyik megkerülhetetlen vívmánya [17/2015. (VI. 5.) AB határozat, Indokolás [87]]. A közigazgatási bíráskodás a jogvédelem egyik erős fóruma volt, egészen 1949-ig. Az akkori antidemokratikus berendezkedés a jogállamiság más szükséges elemei mellett elvetette a közigazgatási döntések bírói felülvizsgálatának lehetőségét is azzal, hogy a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvény cikk 1. §-a kimondta e bíróságok megszüntetését a törvény hatálybalépésének napjával. A hatálybalépés napjának meghatározását kormányrendeleti szintre utalta, a közigazgatási bíróság megszüntetéséről szóló 1949. évi II. törvény cikk hatálybaléptetése és végrehajtása, valamint a pénzügyi, illetményügyi és hatásköri döntőbizottságokra vonatkozó szabályok megállapítása tárgyában meghozott 4080/1949. (VI. 10.) Korm. rendelet 1. §-a, amely 1949. szeptember

továbbá egy különvéleményében Varga Zs. András a vasárnapi pihenőnapot is történeti alkotmányunk vívmányának nevezi.³⁷

7. További tervek

A vívmány-teszt című munkámmal kapcsolatos visszajelzések is világossá tették, hogy a tágabb kérdéskör alaposabb feldolgozása egy identitás-témájú konferencia/workshop megszervezését is igényli. E felismerés vezetett el oda, hogy egy – az identitás-kérdés tágabb, alkotmányjogi összefüggéseken is túlmutató, a társtudományok eredményeit is katalogizáló – őszi konferencia megszervezésére és a KRE ÁJK Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhelye általi lebonyolítására került sor a 2018-as esztendő végén, *Nemzeti identitás – alkotmányos identitás. Az identitás-vita újabb fejleményei* címmel, a kérdéskör legjelesebb kutatóinak részvételével. A rendezvény sikere nyomán felmerült továbbá, hogy az identitás-jelenségek további, behatóbb vizsgálatára is érdemes sort keríteni, így fogalmazódott meg például egy következő konferencia lehetséges témájaként a változó roma identitás összetett kérdése is.

1-jét jelölte ki e napként. Ezt követően, egészen a rendszerváltásig a közigazgatási döntések felülvizsgálata rendkívül beható volt”.

37 A kiskereskedelmi szektorban történő munkavégzésre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi XXIII. törvény egyes rendelkezései elleni alkotmányjogi panasz (vasárnapi nyitvatartás) tárgyában született 3082/2018. (III. 5.) AB végzés [27] „Magyarországon Szent István államalapítása óta töretlen, ilyenként történeti alkotmányunk vívmánya a vasárnapi pihenőnap. Ez pedig az Alaptörvény Nemzeti hitvallása értelmében olyan alap, amely az R) cikk (3) bekezdése alapján az Alaptörvény más rendelkezéseinek kötelező értelmezési kerete. A töretlen szokás fenntartása önmagában is felfogható alkotmányos identitáskérdésnek.” *Dr. Varga Zs. András különvéleménye.*

